

BIJLAGE 1

Feitenrelaas

AANLOOP

De commissie hecht er aan haar feitenrelaas te beginnen met de aanloop naar de verkiezingen van 2010. In 2007 verscheen het rapport 'Scoren in de Linker Bovenhoek' van de commissie van Ojik. Enkele voor dit feitenrelaas significante aanbevelingen uit dat rapport waren dat 'het onafgemaakte debat over de sociale kwestie verder wordt gevoerd en duidelijk wordt afgerond' en 'de interne partijdemocratie, de transparantie en de relatie tussen partijtop en leden wordt verbeterd'. In de periode tussen het verschijnen van het rapport en 2010 is te weinig met de aanbevelingen gedaan.

NIEUWE FRACTIE

Bij de verkiezingen van 9 juni 2010 won GroenLinks 3 zetels. Een nieuwe fractie trad aan met zes nieuwe leden. Vanaf de verkiezingsdag was de fractievoorzitter met haar team van Kamerleden en medewerkers intensief betrokken bij onderhandelingen over de vorming van een kabinet. De onderhandelingen over Paars Plus strandden eind juli 2010.

Aan de nieuwe fractieleden werd weinig begeleiding geboden; veel werd overgelaten aan eigen initiatief. Enkele fractieleden voelden zich weinig verbonden met de partij. Er waren inhoudelijke verschillen van inzicht over de te volgen koers en meningsverschillen over de portefeuillevverdeling. De commissie constateert dat er in de beginperiode weinig aandacht was voor activiteiten die tot doel hadden de nieuwe fractie tot een team te maken.

LEIDERSCHAPSWISSEL

In december 2010 vertrok Femke Halsema als fractievoorzitter. Eerder waren al twee belangrijke leidinggevende en adviserende figuren uit de fractie vertrokken. Dat Halsema in deze periode zou vertrekken was in kleinere kring al bekend en werd in bredere kring al vermoed. Het tijdstip waarop ze dat deed, was echter voor de meeste betrokkenen een verrassing. Kamerleden, het partijbestuur en het landelijk bureau werden pas in de dagen voor de publieke bekendmaking van het vertrek op de hoogte gebracht. De overdracht verliep in de media echter vlekkeloos.

Jolande Sap trad aan in een fractie die geen hecht team was. Als haar fractiebestuur werden twee van de meest ervaren Kamerleden, Tofik Dibi en Ineke van Gent, gekozen. De nieuwe fractievoorzitter wilde de partij op een andere manier leiden dan haar voorgangster. Ze wilde de partijleden meer opzoeken en bijvoorbeeld de fractievergaderingen anders organiseren. De fractievergaderingen dienden op dat moment vooral als praktisch afstemmingsoverleg. Er was

zelden sprake van gezamenlijke standpuntbepaling. Alle fractie medewerkers waren aanwezig, waardoor er met 30 mensen aan tafel werd vergaderd. Al in dit vroege stadium waren er echter verschillen van inzicht over de aard van de vergaderingen en de rol van het fractiebestuur. Voordat deze zaken konden worden opgeklaard, diende zich een dossier aan dat de hele verdere periode een belangrijke ontwrichtende rol in de fractie zou spelen.

KUNDUZ

Basis voor de verwickelingen rond Kunduz waren de motie die mede was ingediend door Peters en Pechtold en een passage in het programma van GroenLinks die een politiemissie steunde ('Nederland laat Afghanistan niet in de steek. [...] Nederland draagt meer politietrainers bij aan de EU-opleidingsmissie. Ons land steunt geen offensieve militaire operaties'). In de partij was er echter het nodige verzet. Toch zocht de fractie het debat met de partij pas in 2011. Op 12 januari 2011 was er in Utrecht een bijeenkomst van de Kamerfractie met de leden en op 15 januari 2011 met de partijraad. Op de eerste bijeenkomst waren de leden al zeer kritisch, op de tweede bijeenkomst sprak de partijraad zich onomwonden uit tegen de missie. De partijraad voerde naast inhoudelijke redenen aan dat de missie gezien zou worden als steun voor het impopulaire kabinet. Uit peilingen bleek dat inmiddels driekwart van de GroenLinks kiezers tegen was. Toch wil de commissie het beeld nuanceren dat er in de partij in het geheel geen draagvlak was voor de missie. Veel leden en ook een aanzienlijk aantal prominenten steunden de missie wel.

In de maanden voorafgaand aan het besluit over Kunduz domineerde het onderwerp de fractieagenda. De discussies werden door verschillende leden van de fractie omschreven als emotioneel. De commissie heeft geconstateerd dat veel tijd werd besteed aan inhoudelijke argumenten en erg weinig aan de politieke implicaties van de steun voor de missie. Ook in de fractie waren er ernstige twijfels en nog onder het leiderschap van Halsema neigde de fractie naar een nee.

Het besluit werd uiteindelijk genomen op maandagavond 24 januari 2011. De portefeuillehouder was toen afwezig en werd vervangen door een medewerker. De fractie en de fractievoorzitter hadden een andere lezing van het besluit dat op die avond werd genomen. De fractievoorzitter dacht dat er nog een kleine ruimte was voor instemmen met de missie, de fractie dacht dat de deur dicht zat. De fractievoorzitter meende dat het niet van politiek fatsoen getuigde om deze draai te maken zonder de fractievoorzitter

van D66 en de premier daarvan op de hoogte te brengen. Zij ging vervolgens, begeleid door een fractiemedewerker en niet door een van de Kamerleden, in overleg met de premier. Deze overtuigde haar ervan dat aan alle voorwaarden zou kunnen worden voldaan.

De fractie was verrast dat zij op woensdagochtend onder hoge tijdsdruk alsnog werd geconfronteerd met de wens van de fractievoorzitter om in te stemmen als GroenLinks in het debat een reeks aan voorwaarden geaccepteerd zou krijgen. De fractievoorzitter deed daar weliswaar een sterk beroep op de fractieleden om haar de ruimte te geven in het debat, maar de leden van de fractie namen dat besluit zelfstandig en in vrijheid. Pas na het plenaire debat in de Tweede Kamer (maar nog voor de stemming) gaf de fractievoorzitter aan dat zij haar positie onhoudbaar achtte als de fractie alsnog niet in zou stemmen. Door diverse betrokkenen werd nog een nadrukkelijk beroep gedaan op de fractievoorzitter om het besluit over het weekend heen te tillen, maar daar heeft zij geen gevolg aan willen geven.

In de maanden na het besluit kregen de leden van de fractie zware en geëmotioneerde kritiek van de leden. Dit trok een zware wissel op de fractie en sommige fractieleden kregen bij nader inzien spijt van het besluit. De fractievoorzitter was in die periode veel in het land om campagne te voeren. Op het congres werd een harde motie tegen de missie door een derde van de leden gesteund. Daarna werd een motie van treurnis aangenomen. In de beeldvorming over het onderwerp werd steun voor de missie gezien als steun voor een impopulair kabinet en werd de missie een missie van GroenLinks. De besluitvorming rond Kunduz ondergroef op een onherstelbare manier de toch al gebrekkige samenhang in de fractie. Sap kon hierna geen positie van onbetwiste steun voor haar leiderschap van de fractie meer verwerven. Vanaf mei 2011 twijfelden enkele fractieleden aan het leiderschap van Sap en overwogen zij de mogelijkheid van een leiderschapswissel.

PROVINCIALE STATENVERKIEZINGEN

Direct na het besluit over de Kunduz-missie startte de campagne voor de Provinciale Statenverkiezingen en voerde de fractievoorzitter met de verschillende provinciale lijsttrekkers campagne. Bij de verkiezingen op 2 maart 2011 behaalde GroenLinks weliswaar een lichte winst (6,30%) ten opzichte van de uitslag bij de Provinciale verkiezingen van 2007 (6,15%), maar niet ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen in 2010 (6,67%). Deze winst vertaalde zich in mei naar 5 zetels voor GroenLinks in de Eerste Kamer.

ZOMER 2011 EN ALGEMENE BESCHOUWINGEN

Het fractiebestuur werkte na Kunduz onder professionele externe begeleiding met enig succes aan de samenwerking. De verstoorde verhoudingen in de fractie kwamen in de zomer van 2011 echter nog verder onder druk te staan. Mariko Peters raakte in de media in opspraak. Uiteindelijk werd zij volledig vrijgepleit van alle aantijgingen aangaande

haar integriteit. In een evaluatie door het partijbestuur is geconstateerd dat Peters zelf, de fractievoorzitter en vervangend fractievoorzitter en het partijbestuur niet adequaat handelden. Er was bij de hoofdrolspelers onvoldoende duidelijkheid of afstemming over de verdeling van taken en verantwoordelijkheden bij een crisis als deze.

Kort na deze affaire kwam de fractie opnieuw ongunstig in het nieuws doordat slechts de helft van de fractie aanwezig was bij een belangrijk debat over de Eurocrisis. Geert Wilders karakteriseerde de partij toen als 'Strandpartij'. Bij de Algemene Beschouwingen leidde het 'stekkerincident' tot negatieve publiciteit rond Sap. In de nasleep van deze gebeurtenissen was duidelijk dat de fractie iets moest doen aan de interne werkwijze. Sap vroeg de voorzitter van de Eerste Kamerfractie en de partijvoorzitter om te interveniëren. Als gevolg van deze interventie in november was duidelijk dat het voormalige fractiebestuur de fractie niet meer kon aansturen. De fractie bereikte echter onvoldoende overeenstemming over de manier waarop zij verder zou werken. In reactie op de conflicten isoleerde Sap zich verder van de fractie en nam in de fractie de twijfel aan haar leiderschap toe. Er werd een vervolgtraject ingezet, opnieuw met betrokkenheid van de externe adviseur. Sap zocht begeleiding van een coach, koos een eigen portefeuille en werkte een visie voor de fractie uit: "Hart voor de toekomst".

WISSEL PARTIJVOORZITTER

Op 11 februari 2012 koos het congres Heleen Weening tot partijvoorzitter. In haar speech gaf zij aan zich te willen inzetten voor het dichter bijeen brengen van de leden van de partij en de Tweede Kamerfractie. Ze noemde de provincietour van Sap als een goed voorbeeld van het soort betrokkenheid dat haar voor ogen stond. Weening was vooraf op de hoogte van de spanningen in de fractie. Zij wilde onder andere door het invoeren van een cyclus van functioneringsgesprekken een poging doen om het functioneren van de fractie te verbeteren. Daarnaast drong zij er op aan dat een al gepland fractieweekend begin mei 2012 in Bergen doorgang zou vinden.

VAL KABINET

Kort voor het fractieweekend veranderde de situatie drastisch: het kabinet viel. In een vergadering van de stuurgroep strategie en campagnes op 21 april 2012 werden de benodigde processen – programmacommissie, kandidatencommissie, congresorganisatie, campagneteam – opgestart. Jesse Klaver werd op voorspraak van Sap aangewezen als campagneleider. Als doel voor de campagne werd vastgesteld dat regeringsdeelname na de verkiezingen belangrijker zou zijn dan zetelwinst. Tof Thissen bood zich aan als voorzitter van de kandidatencommissie, omdat hij door zijn eerdere bemiddelingspoging meende goed zicht te hebben op wat er nodig was voor de fractie. Omdat hij zich ervan bewust was dat dit lastig te combineren viel met zijn rol in de stuurgroep, trok hij zich daaruit terug.

LENTEAKKOORD

Kort daarna, op 26 april 2012, volgde het Lenteakkoord. Sap betrok Ineke van Gent bij de onderhandelingen omdat Van Gent een ervaren onderhandelaar is en om de steun voor het akkoord in fractie en partij te borgen. Hoewel er op het akkoord binnen de partij ook kritiek was, werd het binnen de fractie en door veel leden gezien als een succes. In de peilingen was sprake van een opleving voor GroenLinks. De wens dit succes te gelde te maken in de media werd echter kort daarna verstoord. De aandacht van de media verlegde zich naar de verwikkelingen rond het lijsttrekkerschap van de partij en de kandidatuur van Tofik Dibi. Binnen de fractie vond kort na het Lenteakkoord eerst nog een interventie van het partijbestuur in de fractie plaats. Het doel was afspraken te maken over het binnen de perken houden van de conflicten ten behoeve van de campagne. Deze interventie werd door enkele betrokkenen als onnodig hard ervaren. Er was weinig waardering voor jarenlange inzet.

LIJSTTREKKERREFERENDUM

Op 7 mei verschaftte een verslaggever van POWnews zich toegang tot het Landelijk Bureau van GroenLinks omdat er geruchten circuleerden dat Tofik Dibi zich kandidaat wilde stellen als lijsttrekker. Een medewerker van het bureau liet zich verleiden tot de uitspraak dat er meerdere kandidaten waren en er volgde een uitzending waarin het beeld werd geschetst dat Dibi tegenkandidaat zou zijn. Dibi stuurde een tweet die dit beeld veeleer bevestigde dan ontkrachtte. Nieuwsuur kwam daarop met het bericht dat het 'het rommelt binnen GroenLinks'. Vanaf dat moment was de kandidatuur van Dibi in de media een gegeven. Er is achter de schermen druk uitgeoefend op Dibi om zich niet te kandideren. De stuurgroep stelde zich echter op het standpunt dat er een referendum moest komen. Het partijbestuur was echter van mening dat een referendum volgens de statuten van de partij en een recent congresbesluit alleen kon worden uitgeschreven als de kandidaten geschikt waren bevonden door de kandidatencommissie. Diverse GroenLinks-prominenten oefenden – ook in de openbaarheid, via sociale media – druk uit op het bestuur om het referendum toch te organiseren. De kandidatencommissie gaf in een besloten vergadering aan Dibi ongeschikt te vinden als lijsttrekker, maar adviseerde dat oordeel vervolgens wel voor te leggen aan de leden. De kandidatencommissie bood hiermee een uitweg. Uiteindelijk besloot het bestuur, gegeven de toenemende druk, om het referendum te organiseren. In een latere verklaring op het congres gaf het bestuur aan dat de gevolgde werkwijze en procedure tot veel (extra) publiciteit leidde en dat dat gepaard ging met veel interne en externe kritiek. Het partijbestuur heeft daarbij naar eigen zeggen fouten gemaakt en had sneller en duidelijker naar partij en media moeten communiceren.

De kandidatencommissie speelde de volgende rol bij deze verwikkelingen. De voorzitter was eerder betrokken geweest bij interventies in de fractie. Hij had daardoor geprivilegieerde kennis over het functioneren van de fractie, maar bij kandidaten bestond twijfel aan zijn onpartijdigheid.

Hij was daarnaast ook vast lid van de stuurgroep. Daardoor was hij op meerdere moeilijk verenigbare posities in de partij actief. Het vasthouden van de kandidatencommissie aan de wens een negatief advies over de geschiktheid van Dibi uit te brengen heeft daarbij een rol gespeeld in de (berichtgeving rond de) gebeurtenissen rond het lijsttrekkerreferendum. Na een korte interne campagne won Sap het referendum met 84% van de stemmen.

AANLOOP NAAR DE VERKIEZINGSDAG

Op de negatieve publiciteit rond het lijsttrekkerreferendum volgde nog meer negatieve berichtgeving over de keuze van de kandidatencommissie om in haar openbare voordracht kritiek op te nemen op verkiesbaar geachte en zittende Kamerleden. De lijsttrekkersdebatten tussen Dibi en Sap en de ruime overwinning van Sap bij het referendum genereerden niet voldoende positieve publiciteit om in de peilingen een deel van de aangebrachte schade te repareren. Integendeel zelfs; in een interview bracht Dibi meer details naar buiten over de meningsverschillen binnen de fractie.

Ook de verkiezingscampagne zorgde niet voor een opleving. Uit evaluaties blijkt dat er zowel waardering voor, als scherpe kritiek was op het gebruikte materiaal. Enkele opvallende feiten in de organisatie zijn de volgende. De lijsttrekker werd beperkt betrokken bij de keuzes rond de campagne en legde zich relatief geïsoleerd toe op de te voeren debatten. De campagne werd geleid door een kandidaat voor de Tweede Kamer. Het campagne team dat om hem heen werd geformeerd, had geen ervaring met een verkiezingscampagne van deze omvang. Ervaren adviseurs werden pas in een laat stadium aan het team toegevoegd.

Tijdens de campagne deden zich enkele incidenten voor. Toen een raadslid in Rotterdam in opspraak kwam, was er een meningsverschil tussen de campagneleiding en de partijvoorzitter over de manier waarop op deze kwestie gereageerd moest worden. Een voorstel over gratis kraanwater werd slecht ontvangen in de media en in de partij. Een fractielid haalde in juli de Volkskrant met het verhaal dat het fractiebestuur al een jaar niet functioneerde. Naast deze incidenten was er ook onduidelijkheid over de koers. Op enig moment vertelde de campagneleider dat GroenLinks een middenpartij was met een voorkeur voor een coalitie met PvdA en D66. Drie dagen later meldde de fractievoorzitter voorstander te zijn van een coalitie met PvdA en SP. Ondanks de aanhoudend tegenvallende peilingen werd niet besloten tot een verandering van strategie. De commissie moet constateren dat de campagne niet geleid heeft tot een verbetering van de uitslag ten opzichte van de peilingen.

DE UITSLAG

Op 12 september 2012 haalde GroenLinks 219.896 stemmen, een verlies van meer dan 400.000 stemmen ten opzichte van 2010. De fractie en het partijbestuur waren met een groep leden bijeen in Rotterdam om de uitslagen te zien binnenkomen. Aanvankelijk berichtte de NOS dat deze

uitslag zich vertaalde naar drie zetels. De volgende dag werd duidelijk dat GroenLinks een vierde restzetel zou krijgen.

AFTREDEN SAP, PARTIJBESTUUR

Voorafgaand aan de dag van de verkiezingen werd slechts door willekeurige individuen, maar nergens in gezamenlijkheid tussen de lijsttrekker en andere betrokkenen, gesproken over scenario's bij een tegenvallend resultaat. De hoogstgeplaatste kandidaten op de lijst waren van mening dat bij minder dan vijf zetels aanblijven ongewenst was. De lijsttrekker heeft kennis genomen van dit standpunt, maar deelde die mening niet. Het bleek onmogelijk dit met de lijsttrekker te bespreken. Op de avond van de uitslag zelf maakten enkele wethouders onafhankelijk van elkaar een vergelijkbaar standpunt kenbaar.

Op donderdag 13 september 2012 zat de lijsttrekker bijeen met haar strategisch adviseur, woordvoerder, de partijvoorzitter, de voorzitter van de delegatie in Europa en de voorzitter van de Eerste Kamerfractie. Er was nog geen besluit gevallen toen de lijsttrekker naar de Tweede Kamer moest. In haar afwezigheid kwamen de aanwezigen tot de conclusie dat het beter zou zijn als de politiek leider zou vertrekken. Die kwam echter zelf juist tot de conclusie dat ze wilde aanblijven om de partij er weer bovenop te helpen. Bij haar terugkeer aan het eind van die middag waren de aanwezigen, op de leider van de Europese delegatie na, niet zeker genoeg van hun oordeel om dat ook expliciet uit te spreken. Sap was wel vastberaden en overtuigde de aanwezigen ervan steun voor haar uit te spreken. De aanwezigen voelden zich door berichten in de pers genoodzaakt een bericht uit te laten gaan en besloten daarop de verklaring uit te geven dat de 'partijtop' verheugd is over het besluit van Sap om te blijven als politiek leider.

Op vrijdag 14 september 2012 twijfelden zowel de partijvoorzitter als de voorzitter van de Eerste Kamerfractie onafhankelijk van elkaar aan de juistheid van dit besluit. Op vrijdag was er een bijeenkomst in Utrecht. Daar werd duidelijk dat ook wethouders van Amsterdam en Utrecht en de nummer twee van de Europese delegatie van mening waren dat Sap bij deze verkiezingsnederlaag geen andere keuze heeft dan te vertrekken. Er werd besloten dit bij de fractievergadering met Sap te bespreken. Die vergadering stond voor de volgende zaterdag gepland. Men hoopte daar een oplossing te vinden waardoor Sap alsnog met beperkte publiciteitsschade voor de partij haar vertrek zou kunnen aankondigen. Op zaterdag 15 september 2012 kwam de fractie bijeen. De partijtop was hier ook bij aanwezig. Iedereen (voorzitter en vicevoorzitter partijbestuur, fractievoorzitter Eurodelegatie, fractievoorzitter Eerste Kamerfractie en de Tweede Kamerfractie) sprak hier duidelijk uit dat er geen vertrouwen meer was in de lijsttrekker. Toen die aankondigde dat ze na het persbericht van 13 september 2012 en alle steunverklaringen niet van plan was de eer aan zichzelf te houden, vroeg het partijbestuur de fractie het vertrek van Sap af te dwingen

door het vertrouwen in haar op te zeggen. De fractie voelde daar niets voor nu de 'partijtop' zelf een persbericht had rondgestuurd. Er ontstond een patstelling. In de weken hierna werden nog pogingen ondernomen die patstelling op te lossen, maar die leidden tot niets.

De situatie werd verder gecompliceerd doordat de voorzitter van de Eerste Kamerfractie in het ziekenhuis werd opgenomen. Daardoor stond die fractie niet meer in contact met de andere betrokkenen. Ondertussen belde een journalist van de NRC iedereen die er toe doet in GroenLinks. Zij reconstrueerde hiermee een verhaal dat op de vrijdag voorafgaand aan de partijraad van 6 oktober zou verschijnen. Dit wetende, legde het partijbestuur een persverklaring voor aan Sap, waarop zij besloot het artikel in NRC niet af te wachten en haar aftreden aan te kondigen. Partijvoorzitter Heleen Weening besloot daarop in de partijraad aan te kondigen met onmiddellijke ingang terug te treden. Het hele partijbestuur stapte op voor het begin van de vergadering van de partijraad.

DE NASLEEP

Linda Voortman kwam vervolgens als opvolger terug in de Tweede Kamer. De fractie koos op 8 oktober 2012 Bram van Ojik tot fractievoorzitter. Het partijbestuur vroeg André van Es direct na de verkiezingen om met een onafhankelijke evaluatiecommissie de verkiezingsnederlaag te onderzoeken. Op 10 oktober 2012 trad Van Es als voorzitter af in reactie op een publicatie in het Parool. Op verzoek van de toezichtsraad heeft Nel van Dijk dit voorzitterschap daarna op zich genomen.